

ORIGINAL ARTICLE

The study of Factors Affecting the Economic Growth of Group D8 (8 Islamic Developing Countries)

Emambakhsh Eidouzahi¹, Mohammad Mohebbi², Sayed Yaghoob Zeraatkish³

1. PhD Student, Department of Economics, Qeshm Branch, Islamic Azad University, Qeshm, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Economics, Faculty of Economics and Management, Hormozgan University, Iran.

3. Associate Professor, Department of Agricultural Economics, Faculty of Agriculture, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran, Iran.

Correspondence

Mohammad Mohebbi
Email:
mohebbimh@hormozgan.ac.ir

ABSTRACT

Today, one of the most important economic goals of the countries of the world is to create the necessary grounds for economic growth and development, and the business environment is one of the main strategies to achieve this. The business environment is a political, institutional and behavioral environment that affects the efficiency and risks associated with economic activities and investments. Therefore, the aim of this research is to study of Factors Affecting the Economic Growth of Group D8. In the current study, the causative link among gross domestic product (GDP) annual growth rate (GDPr), corruption perceptions index (CPI), foreign direct investments (FDI) and ease of doing business index (DB) was empirically tested from 2005 to 2020 by using a panel data of D-8 Group comprise of 8 country include Bangladesh, Egypt, Indonesia, Iran, Malaysia, Nigeria, Pakistan, and Turkey. The PMG panel ARDL, heterogeneity, and cross-sectional dependence, used to investigate the long and short-term dynamic relationships. Findings from the Pesaran-Yamagata homogeneity test, Pesaran CD test, CIPS and ADF Fisher Chi-square (ADF Fisher) panel unit root tests and Kao panel cointegration test, indicated the panel time series data has heterogeneity and cross-sectional dependence, analyzed variables are stationary and cointegrated respectively. According to the panel ARDL estimation, the error-correction model coefficient (ECM) negative and statistically significant for all examined countries. The value coefficient of error term, indicate that the most of deviation of long-term equilibrium, corrected in the first year. The panel causality analysis results confirm, the bidirectional causality between GDPr and FDI; GDPr and DB; CPI and DB. In addition, the unilateral causality relationship found between CPI and GDPr, DB and FDI.

KEY WORDS

Economic Growth, Panel ARDL, Pooled Mean Group Estimation, Group D8

JEL Classification: O44. F18. Q56.

پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی

«مقاله پژوهشی»

بررسی عوامل مؤثر بر رشد اقتصادی گروه D8 (۸ کشور اسلامی در حال توسعه)

امام‌بخش عیدوزهی^۱، محمد محبی^۲، سید یعقوب زراعت‌کیش^۳

چکیده

امروزه یکی از مهمترین اهداف اقتصادی کشورهای جهان، ایجاد زمینه‌های لازم برای رشد و توسعه اقتصادی می‌باشد که محیط کسب و کار از راهبردهای اصلی برای رسیدن به این مهم می‌باشد. فضای کسب و کار به مثابه محیط سیاستی، نهادی و رفتاری است که بازدهی و مخاطرات مرتبط با فعالیت‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. لذا هدف پژوهش حاضر، بررسی عوامل مؤثر بر رشد اقتصادی گروه (8) D8 کشور اسلامی در حال توسعه، می‌باشد. در این تحقیق، رابطه‌ی بین نرخ رشد سالانه تولید ناخالص داخلی، شاخص ادراک فساد، سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی و شاخص سهولت انجام کار از سال ۲۰۰۵ تا ۲۰۲۰ با استفاده از داده‌های پانل (تابلویی) در خصوص «گروه هشت کشور اسلامی در حال توسعه» مورد بررسی قرار گرفته است. برای بررسی روابط پویای بلندمدت و کوتاه‌مدت، از میانگین گروهی ادغام شده الگوی خود توضیح با وقفه‌های توزیعی دارای ناهمگنی و وابستگی مقطعی استفاده نموده است. طبق برآورد مدل خود توضیح با وقفه‌های توزیعی تابلویی، ضریب مدل تصحیح خطا برای همه کشورهای مورد بررسی منفی و از نظر آماری معنی‌دار می‌باشد. مقدار ضریب تصحیح خطا، نشان می‌دهد که بیشترین انحراف از تعادل بلندمدت، در سال اول اصلاح شده است. نتایج تحلیل علیت تابلویی، علیت دو طرفه بین رشد تولید ناخالص داخلی و سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی؛ رشد تولید ناخالص داخلی و شاخص سهولت انجام کار و شاخص ادراک فساد و شاخص سهولت انجام کار را تأیید می‌کند. علاوه بر این، رابطه‌ی علیت یک جانبه بین شاخص ادراک فساد و رشد تولید ناخالص داخلی، شاخص سهولت انجام کار و سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی حاصل گردید.

واژه‌های کلیدی

رشد اقتصادی، مدل خود توضیح با وقفه‌های توزیعی تابلویی، برآوردگر میانگین گروهی ادغام شده، گروه D8

طبقه‌بندی JEL: O44, F18, Q56

۱. دانشجوی دکتری گروه اقتصاد، واحد قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران.
۲. استادیار گروه اقتصاد، دانشکده اقتصاد و مدیریت، دانشگاه هرمزگان، هرمزگان، ایران
۳. دانشیار گروه اقتصاد کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

نویسنده مسئول:

محمد محبی

رایانامه:

mohebihm@hormozgan.ac.ir

۱- مقدمه

می‌شوند. همان‌گونه که محققان و صاحب‌نظران به آن اشاره دارند، افراد باید به یک هم‌زیستی با کثرت‌گرایی اقتصادی متداول برسند و برای میدان اقتصادی مشترک، جهت‌مقابل با چالش‌های مشترک بکشند. این میدان مشترک می‌تواند چیزی شبیه اخلاق جهانی که در سال ۱۹۹۳ به وسیله پارلمان مذاهب جهان پیشنهاد شده است، باشد. (قاسمی، ۱۳۹۳: ۲۲) سهولت انجام کسب و کار و تأثیراتی که سبب کاهش یا افزایش تسهیلات انجام این کار می‌شوند، یکی از مهم‌ترین موضوعات مرتبط با توسعه اقتصادی است. این مفهوم بسیاری از مؤسسات آموزشی، دولتی و دیگر انواع مؤسسات را تشویق کرده است تا پروژه‌ها یا طرح‌های تحقیقاتی را نه تنها برای حمایت از ساختار قانون‌گذاری بهتر، بلکه برای ساده‌سازی آن نیز بهبود بخشند. این برنامه‌های توسعه قانون‌گذاری "مقررات بهتر" نامیده می‌شوند و به طور معمول شامل پایه‌ای برای تقویت محیط کسب و کار است. شرکت خصوصی یکی از تاکتیک‌های تشخیص درجه توسعه یک کشور است. در کشورهای کمتر توسعه یافته، شرکت خصوصی تأثیر مهمی بر تولید ناخالص داخلی دارد (پورعلی، رجائی و دالمن‌پور، ۱۳۹۹: ۷۹).

با توجه به موقعیت پدید آمده در آغاز قرن ۲۱، آنچه به طور قطع عاقلانه به نظر می‌رسد، این است که رویکردمان به فساد و کسب و کار، رویکردی جهانی باشد و آن را در سطح جهانی بجوییم تا به رشد اقتصادی برسیم. رابطه فساد و محیط کسب و کار بر رشد اقتصادی، نوعی کاربرد است. بنابراین به صورت چارچوب مفهومی، تأکید بیشتری روی سازماندهی فساد و محیط کسب و کار و نوع ارتباط آن با رشد اقتصادی ترسیم می‌شود.

در این پژوهش به سبب چارچوب مفهومی، فقط یک اصطلاح کلیدی، یعنی رشد اقتصادی تعریف شده است. گرچه این مفهوم، دامنه‌ها و ارزش‌های فساد را به طور کامل نمی‌پوشاند، در عین حال یک باور کلیدی در فساد و محیط کسب و کار معاصر است و هر دو جنبه پیچیده تجربی و نظری را در بر می‌گیرد. هر اندازه دامنه آزادی محیط کسب و کار بیشتر باشد، دامنه توسعه یافتگی بیشتر می‌شود؛ بنابراین، نشان دادن اصل فساد، این است که بتوانیم دامنه آزادی عوامل اقتصادی و محدودیت‌هایی را که در این دامنه

امروزه یکی از مهمترین اهداف اقتصادی کشورها، ایجاد شرایط لازم جهت ارتقاء توسعه اقتصادی مستمر و باثبات است (بهشتی و همکاران، ۱۴۰۰: ۵۷). رفع بنیادی فساد، ترغیب آزادی اقتصادی و محیط کسب و کار در راستای انگیزه‌های عملی رشد و توسعه اقتصادی جز با پیوند روزافزون اخلاق اقتصادی میسر نخواهد شد (شاطر خبازی، کیان‌پور و همایون‌فر، ۱۴۰۰: ۱۱). به طور تجربی نشان داده شده است فساد و اقتصاد، در جوامع امروز، چه در سطح ملی و چه در سطح بین‌المللی، دو قدرت عمده پیش‌برنده شده‌اند. این دو در ترکیب با فناوری‌های نو به طور فزاینده‌ای افکار و رفتار مردم را شکل می‌دهند، برای اینکه آنها رها نشده، به سرنوشت نامعلومی دچار نشوند، لازم است هر چه بیشتر اطمینان حاصل کنیم فساد و اقتصاد در مسیر درست حرکت می‌کنند. هدایت فساد و اقتصاد، باید هم از بیرون و هم از درون صورت گیرد (آصفی و همکاران، ۱۴۰۱: ۴۰). هدایت بیرونی از راه عواملی همچون فشار سیاسی، آیین‌نامه‌های قانونی، عادات اجتماعی- فرهنگی و آموزش، و هدایت درونی با بهره‌گیری از عواملی مانند رفتارهای حرفه‌ای، سازمان‌های تجاری و تاجران، خود قانونمندی صنایع، بیمان‌های تجاری و غیره صورت می‌گیرد. رویکرد بیرونی به تنهایی نمی‌تواند این هدایت را محقق سازد؛ زیرا از تعهد و التزام درونی تهی است. بسنده کردن به رویکرد درونی نیز به تنهایی کافی نیست؛ زیرا کسب و کار همانند هر بخش اجتماعی دیگر، فقط یک قسمت از پیکره جامعه است و به کنترل اضافی بیرونی نیاز دارد. در عین حال، رویکرد درونی اهمیت بیشتری دارد؛ زیرا عاملان اقتصادی که به آزادی بیش‌تر علاقه مند هستند، به این سبب، مسئولیت بیش‌تری را نیز تحمل خواهند کرد. این‌که این بخش باید در مسیر درست حرکت کند، دلیلی برای بیان بُعد همه‌جانبه، درون‌قلمرو توسعه اقتصادی است (چن و ژو، ۲۰۲۲: ۱۰۵).

در این راه، تفکر و نظریه اقتصادی و تجاری به صورت پژوهش علمی با چالش‌های نامشخصی روبه‌رو است. تحقیقات نشان داده‌اند هر چه جهانی شدن بیش‌تر به پیش می‌رود، چالش‌های عملی و نظری بیش‌تر و پیچیده‌تر

پیشینه پژوهش بیان می‌شود. بخش سوم به روش پژوهش و تصریح مدل اختصاص دارد. یافته‌های پژوهش در بخش چهارم و در نهایت نتیجه‌گیری در بخش پایانی ارائه شده است.

۲- مبانی نظری و پیشینه تحقیق

امروزه رشد اقتصادی از اهداف مهم هر کشور به شمار می‌آید و همیشه به طور خاص مورد تأکید برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران اقتصادی بوده است، لذا بررسی عوامل اصلی تأثیرگذار بر رشد اقتصادی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار می‌باشند. از عوامل مؤثر که رشد اقتصادی را تحت تأثیر قرار داده‌اند، شاخص کسب و کار، فساد و ریسک سیاسی می‌باشند که نقش برجسته‌ای در کشورها ایفا می‌کنند (شاطرخبازی، کیان‌پور و همایون‌فر، ۱۴۰۰: ۱۱).

فساد در سال‌های اخیر به دلیل اثرات زیان‌بار که در حوزه توسعه اقتصادی کشورهای جهان داشته به عنوان یکی از موضوعات مهم در مسیر توسعه یافتگی شناخته شده است. بنابراین اکثر کشورهای جهان به دنبال تدوین برنامه‌ای جامع برای کنترل فساد اقتصادی می‌باشند. لذا از دهه ۱۹۹۰ به بعد مسئله فساد اقتصادی به صورت خاص توجه بسیاری از مردم جهان را به خود جلب کرده و دولت‌ها در پی کاهش آن هستند.

سهولت انجام کسب و کار و تأثیراتی که سبب کاهش یا افزایش تسهیلات انجام این کار می‌شوند، یکی از مهم‌ترین موضوعات مرتبط با توسعه اقتصادی است. این مفهوم بسیاری از مؤسسات آموزشی، دولتی و دیگر انواع مؤسسات را تشویق کرده است تا پروژه‌ها یا طرح‌های تحقیقاتی را نه تنها برای حمایت از ساختار قانون‌گذاری بهتر، بلکه برای ساده‌سازی آن نیز بهبود بخشند. این برنامه‌های توسعه قانون‌گذاری "مقررات بهتر" نامیده می‌شوند و به طور معمول شامل پایه‌ای برای تقویت محیط کسب و کار است. شرکت خصوصی یکی از تاکتیک‌های تشخیصی درجه توسعه یک کشور است. در کشورهای کمتر توسعه یافته، شرکت خصوصی تأثیر مهمی بر تولید ناخالص داخلی دارد (اپیاه، لی و کورانکی، ۲۰۱۹: ۱۵؛

دارند و برای تخصیص محیط کسب و کار بسیار مهم است، تعیین کنیم. این باور عینی از دامنه آزادی به برداشت و درک محققان و صاحب نظران از آزادی‌های واقعی یا قابلیت‌ها و تعریف رشد اقتصادی به گسترش دامنه انتخاب‌های محیط کسب و کار و فساد نزدیک است. کار محققان و صاحب نظران نشان دهنده رویکردی است که می‌تواند به طور مستمر گسترش یابد. دانش و تسلط علمی او در دو زمینه فساد و اقتصاد، به طور کامل نمایان است. افزون بر این، وی در پی کشف روابط بین فساد و اقتصاد در حالت‌های بسیار پیشرفته و نیز ساختن پل‌های ارتباطی که دیدگاه‌های متفاوت دو طرف را به طور متقابل حتی با معناتر می‌سازد، به جست و جو می‌پردازد. این میدان زنده و پویا است و به شدت به عوامل اقتصادی، بلکه همچنین به دگرگونی‌های سیاسی و رشد آگاهی از جنگ ارزش‌ها و تقاضای محیطی و اخلاقی وابسته است. به سبب خصوصیت پدیدار شده، به دست آوردن جنبه‌های ماندگار فساد در محیط کسب و کار و پیش‌بینی رویدادهای رشد و توسعه یافتگی، از اجرای آن بسیار آسان‌تر است. چرا که هر منطقه و کشوری فساد و محیط کسب و کار خود را دارد. برای اینکه این ارتباط سه طرفه را تا آنجا که امکان دارد، به طور عینی و ملموس بشناسیم، سه سطح از نظر کمی پیشنهاد می‌شود. هر یک از سطوح، دربردارنده عوامل با اهداف، منافع و انگیزه‌های خاص خود است که در الگوی پیشنهادی پژوهش حاضر بررسی شده است. رشد اقتصادی ارتباط معنی‌دار و مستقیم با محیط کسب و کار دارد. بررسی‌ها به صورت تفکیک شده فقط عوامل معدودی را در رابطه با رشد اقتصادی مطرح نموده‌اند و مطالعات در خصوص کاهش فساد کمتر است. این پژوهش با گسترش دامنه متغیرهای اثرگذار بر رشد اقتصادی به دو مؤلفه مطرح در این دوران برای کشورهای گروه دی ۸ یعنی فساد و محیط کسب و کار پرداخته است. ضمناً در این پژوهش موضوع کشور ایران به صورت خاص مورد توجه قرار گرفته است.

لذا پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی به سؤال زیر می‌باشد: آیا بین رشد اقتصادی و وجود فساد و دیگر مؤلفه‌ها مانند محیط کسب و کار و ریسک سیاسی در کشورهای عضو گروه دی ۸ رابطه وجود دارد. ساختار مقاله حاضر از پنج بخش تشکیل شده است: در ادامه و در بخش دوم مبانی نظری و

شمال آفریقا و سه شرکت متنوع کننده موفق (کانادا، نروژ و مالزی) طی دوره ۲۰۱۹-۱۹۹۶ با استفاده از مدل آرلانو-باند (GMM) پرداخته است یافته‌های نشان می‌دهد که کنترل بالاتر فساد منجر به تنوع بیشتر می‌شود در حالی که رانت بالاتر نفت منجر به تنوع ضعیف در کشورهای صادرکننده نفت می‌شود. تأثیر مشترک کنترل فساد و رانت نفت در تقویت تنوع اقتصادی در صادرکنندگان نفت مناسبتی است. بستن کنترل فساد تعیین می‌کند که صادرکنندگان نفت مناسبتی با چه سرعتی می‌توانند تنوع اقتصادی را ارتقا دهند. علاوه بر این، کشورهای غیرعضو شورای همکاری خلیج فارس باید تلاش بسیار بیشتری در مقایسه با کشورهای شورای همکاری خلیج فارس انجام دهند تا بتوانند به کنترل فساد برسند. اکثر کشورهای غیرعضو شورای همکاری خلیج فارس باید ابتدا به مشکل جدی بی‌ثباتی که پیش شرط اساسی برای دستیابی به تنوع اقتصادی گسترده است، رسیدگی کنند (ماتاله، ۲۰۲۲: ۱۲۱).

کریفا اشنایدر و همکاران در پژوهشی سرمایه گذاری مستقیم خارجی، فساد و توسعه مالی در سراسر جهان برای ۸۰ اقتصاد پیشرفته و نوظهور در دوره ۲۰۱۹-۲۰۰۳، با استفاده از مدل‌های و مدل‌های GMM، را بررسی کرده‌اند. نتایج نشان داد در اقتصادهای پیشرفته سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تأثیر کمی از فساد می‌پذیرد، در حالی که در اقتصادهای نوظهور، سطح فساد اهمیت کمتری دارد زیرا کشورها نسبت به آن مدارا می‌کنند. بنابراین، فساد می‌تواند «چرخ‌ها» و «چرخ‌های» سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را «روان» کند. بنابراین، یک محیط فاسد می‌تواند سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را جذب کند، اما یک گزینه عاقلانه بلندمدت نمی‌تواند باشد (کریفا اشنایدر و همکاران^۷، ۲۰۲۲: ۵۲).

تاباش، مسگان و فاروق در پژوهشی پیوند پویا بین منابع طبیعی، پیچیدگی اقتصادی و رشد اقتصادی، در بین ۴۴ کشور آفریقا را در سال‌های ۲۰۱۷-۱۹۹۵ با مفاهیم مدل سیستم GMM (روش کلی گشتاورها) تجزیه و تحلیل کردند. این تحقیق با رانت منابع طبیعی و پیچیدگی اقتصادی به عنوان پیش‌بینی‌کننده‌های رشد اقتصادی و در عین حال کنترل فساد، تشکیل سرمایه ناخالص، کل نیروی کار، جریان

اسواتا، نیازنی و بابال^۱، ۲۰۱۸: ۱۴؛ دوارته، کدونگ و ژئومی^۲، ۲۰۱۷: ۱۳۵؛ استوانو و همکاران^۳، ۲۰۲۰: ۴۴۰، ایلوی^۴، ۲۰۱۵: ۶۳۰).

لذا امروزه در آغاز قرن ۲۱، عاقلانه به نظر می‌رسد، که رویکرد کشورها به فساد و محیطی کسب و کار، رویکردی جهانی بوده و آن را در سطح جهانی بچوبند تا به رشد اقتصادی مورد نظر برسند. رابطه فساد و محیط کسب و کار بر رشد اقتصادی، نوعی کاربرد است. بنابراین به صورت چارچوب مفهومی، تأکید بیش‌تری روی سازماندهی فساد و محیط کسب و کار و نوع ارتباط آن با رشد اقتصادی ترسیم می‌شود.

در ادامه، برخی از ادبیات منتخب در رابطه با موضوع تحقیق فعلی مورد بررسی قرار گرفته است.

سالارخان^۵ در مقاله‌ای به بررسی ظرفیت‌های جذب و رشد اقتصادی در اقتصادهای با درآمد کم و متوسط پرداخته است. در این پژوهش با استفاده ۴۷ متغیر و ۱۳ عامل ترکیبی شش ظرفیت سطح ملی (ظرفیت فن‌آوری، ظرفیت مالی، ظرفیت انسانی، ظرفیت زیرساختی، ظرفیت سیاست عمومی، و ظرفیت اجتماعی)، بین سال‌های ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۹ اندازه‌گیری شده‌اند. نتایج نشان داد که افزایش زیرساخت‌ها، امور مالی، محیط کسب‌وکار، سرمایه انسانی متخصص و ظرفیت‌های سیاست عمومی باعث بهبود رشد اقتصادی می‌شود. در نهایت، با رتبه‌بندی ظرفیت‌های تجربی مهم برای رشد اقتصادی، پیشنهادهایی را به دولت‌های دارای کمبود نقدینگی و سازمان‌های بین‌المللی مانند بانک جهانی، سازمان ملل متحد ارائه شده است تا با سرمایه‌گذاری‌های مؤثر بتوانند به اهداف توسعه پایدار و تقویت رفاه مشترک دست یابند (سالارخان، ۲۰۲۲: ۱۸۰).

ماتاله^۶ در پژوهشی با عنوان "فساد افسارگسیخته: معضلی که با تنوع اقتصادی در کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا سرشار از نفت با آن مواجه است" به بررسی تأثیر فساد بر تنوع اقتصادی در ۱۱ کشور دارای نفت فراوان خاورمیانه و

1. Aswata et al
2. Duarte et al
3. Estevão et al
4. Iloie
5. Salar Khan
6. Matallah

7. Krifa-Schneider et al

چن و ژو^۴ در پژوهشی با عنوان " تثبیت رشد اقتصادی: هدف رشد و مخارج دولت از زمان جنگ جهانی دوم" به بررسی چگونگی تثبیت رشد اقتصادی دولت از منظر مخارج دولت‌ها می‌پردازد. نتایج نشان داد که وقتی اقتصاد با شوک‌های نامطلوب مواجه می‌شود، هزینه‌های دولت به‌طور میانگین به ازای هر ۱ درصد افزایش در هدف رشد، به میزان قابل توجهی ۱/۱ درصد افزایش می‌یابد. در نهایت نتایج نشان داد نشان می‌دهد که تثبیت رشد با افزایش مخارج دولت متأثر از پدیده جهانی می‌باشد (چن و ژو، ۲۰۲۲: ۱۰۶).

مالیکا و جینتای فروز^۵ در پژوهشی با عنوان "فساد به عنوان یک نوآوری منحرف: جنبه تاریک دیجیتال شدن و فساد در تجارت بین‌المللی" به بررسی اثرات جانبی تاریک دیجیتال سازی می‌پردازد و تسهیل آن در فساد در سراسر کشورها را به عنوان شکلی از نوآوری منحرف مستند می‌کند. نتایج این تحقیق با تکیه بر نظریه شدت اخلاقی و ادبیات موجود در مورد نوآوری و پیچیدگی و با در نظر گرفتن زمینه کسب و کار بین‌المللی، ارائه مدل مفهومی چند سطحی می‌باشد (مالیکا و جینتای فروز، ۲۰۲۲: ۶۸۵).

زشان و همکاران^۶ در مقاله‌ای به بررسی رابطه متقارن و نامتقارن بین فساد، بی‌ثباتی سیاسی، منابع طبیعی و رشد اقتصادی در کشور پاکستان بین سال‌های ۱۹۹۶ تا ۲۰۱۸ با استفاده از روش آردل (ARDL) خطی و غیرخطی پرداخته‌اند. پاکستان از زمان پیدایش خود در سال ۱۹۴۷ تا ۲۰۰۸ شاهد بی‌ثباتی سیاسی بوده است. اما پس از سال ۲۰۰۸، به نوعی سایه‌هایی از ثبات در رژیم‌های دموکراتیک دیده است. گذشت زمان، بی‌ثباتی سیاسی ریشه‌های فساد در کشور را ثابت می‌کند. پاکستان کشوری نوظهور با ارزش‌های اسلامی است که در آن شاخص فساد بسیار متزلزل است. این عوامل با افزایش بدهی‌ها، کسری تجاری و کسری حساب جاری، رشد اقتصادی کشور را کند کرده است. نتایج مطالعه نشان داد بی‌ثباتی سیاسی بر تولید ناخالص داخلی کشور تأثیر منفی می‌گذارد. در حالی که فساد باعث افزایش تولید ناخالص داخلی در کوتاه‌مدت و کاهش تولید ناخالص داخلی در بلندمدت می‌شود. با این حال، یافته‌های نامتقارن در بلندمدت

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و باز بودن تجارت، سروکار دارد. یافته‌های تأثیر مثبت پیچیدگی اقتصادی بر رشد اقتصادی را نشان می‌دهد. با این حال، هنگامی که پیچیدگی اقتصادی با منابع طبیعی در تعامل است و به طور همزمان بر رشد اقتصادی تأثیر می‌گذارد، یک پیوند مثبت مشاهده می‌شود. این مطالعه دیدگاه‌های نفرین منابع طبیعی (در تحلیل فردی) و برکت منابع طبیعی (اثر متقابل) را تقویت می‌کند و خواستار تمرکز بیشتر مقامات سیاست‌گذاری بر پیچیدگی اقتصادی برای بهره‌برداری از مزایای منابع طبیعی موجود است (تاباش و همکاران^۱، ۲۰۲۲: ۵۲).

رحمان خان و همکاران^۲ در پژوهشی به بررسی رشد اقتصادی و وابستگی به منابع طبیعی: رویکردی نامتقارن در اقتصادهای توسعه یافته و در حال توسعه پرداخته‌اند. این تحقیق با هدف بررسی رابطه علی بین رشد اقتصادی و تشکیل سرمایه، نیروی کار، انرژی‌های تجدیدپذیر و انرژی‌های تجدیدپذیر، نوآوری فن‌آوری در سطح جهانی و در گروه‌هایی از کشورهای طبقه‌بندی شده بر اساس سطح درآمد، توسعه یافته و در حال توسعه انجام شده است. نتایج نشان می‌دهد که متغیرهای رگرسیون به طور مثبت با رشد اقتصادی مرتبط هستند علاوه بر این، در هنگام بررسی رشد اقتصادی به تفکیک گروه‌هایی از کشورها، نتایج متفاوتی وجود دارد که نشان‌دهنده استفاده فشرده از عوامل است (رحمان خان و همکاران، ۲۰۲۲: ۹۸).

گچرت و همبرگر^۳ در پژوهشی با عنوان "آیا کاهش مالیات شرکت‌ها باعث افزایش رشد اقتصادی می‌شود؟" نشان دادند برای دهه‌ها، اثرات رشد اقتصادی تغییرات مالیات بر درآمد شرکت‌ها، بحث‌هایی را هم در محافل دانشگاهی و هم در محافل سیاسی برانگیخته است. طرفداران کاهش مالیات شرکت‌ها استدلال کرده‌اند که نرخ‌های مالیاتی پایین‌تر باعث افزایش رشد می‌شود. برخی دیگر تردیدهایی را مطرح کرده‌اند که تأثیرات کاهش مالیات شرکت‌ها برای افزایش رشد قابل توجه است. نتایج این تحقیق نشان داد که کاهش و افزایش مالیات شرکت‌ها، تأثیر قابل توجهی بر رشد ندارد (گچرت و همبرگر، ۲۰۲۲: ۱۹).

4. Chen and Xu
5. Malika & JintaeFroese,
6. Zeeshan et al

1. Tabash et al
2. Rehman Khan et al
3. Gechert & Heimberger

سوخت فسیلی و رشد اقتصادی و همچنین مصرف انرژی سوخت‌های فسیلی و انتشار کربن در بلندمدت و کوتاه مدت برای همه پانل‌ها؛ ب) برقراری علیت یک جانبه از انتشار کربن به رشد اقتصادی در بلندمدت و کوتاه مدت برای صادرکنندگان غیرنفتی، با این حال یک رابطه علی دوجانبه تنها در بلندمدت برای کشورهای صادرکننده نفت میسر است؛ ج) وجود یک پیوند علت و معلولی یک‌جانبه از قیمت نفت به رشد اقتصادی، مصرف انرژی (سوخت فسیلی) و انتشار کربن در همه گروه‌های کشور در بلندمدت و کوتاه‌مدت (منشا و همکاران، ۲۰۱۹: ۴۴۲).

ماکون^۴ تأثیر داده‌های خارجی بر رشد اقتصادی، یعنی واردات، حواله‌ها و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در جمهوری جزایر فیجی (جزایر فیجی) را با روش ARDL برای داده‌های سالانه از سال ۱۹۸۰ تا ۲۰۱۵ مورد بررسی قرار داد. پیامدهای تحقیق نشان داد که مطمئناً تأثیرات خارجی برای رشد اقتصادی بلندمدت در اقتصاد جزایر فیجی اهمیت دارد. مشخص شد که واردات دارای پویایی منفی قابل توجهی بر رشد اقتصادی است (ماکون، ۲۰۱۸: ۴۴۰).

پودوبنیک و همکاران^۵ بررسی کرد که آیا قوانین دولتی در مقابل فساد می‌تواند بر رشد اقتصادی یک کشور تأثیر بگذارد؟ وابستگی بین نرخ رشد سرانه تولید ناخالص داخلی و تغییرات در شاخص ادراک فساد مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. با توجه به نتایج به طور متوسط برای همه کشورهای جهان در دوره ۲۰۰۴-۱۹۹۹، افزایش شاخص ادراک فساد به میزان یک واحد باعث افزایش سرانه تولید ناخالص داخلی سالانه به میزان ۱/۷ درصد می‌شود. علاوه بر این، نتایج حاصل از تخمین شاخص ادراک فساد، حاکی از وجود وابستگی آماری معنادار بین عملکرد قدرت قانونی در میان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به ازای سرانه و سطح فساد در کشور است (۲۰۰۸: ۵۱۰).

شاطرخبازی، کیان‌پور و همایون‌فر در مقاله‌ای بررسی رابطه فساد اخلاقی و محیط کسب و کار با رشد و توسعه اقتصادی در کشورهای گروه D8 در بین سال‌های ۲۰۱۷-۲۰۰۰ پرداخته‌اند. یافته‌ها نشان داد اخلاق، محیط کسب و کار

نشان می‌دهد که افزایش فساد تولید ناخالص داخلی را کاهش می‌دهد و کاهش فساد تولید ناخالص داخلی را تشدید می‌کند. رابطه علیت نیز نتایج فوق را پشتیبانی می‌کند (زشان و همکاران، ۲۰۲۲: ۶۵).

لاگون^۱ ارتباط میان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، صادرات و رشد اقتصادی کشورهای E7 در دوره ۲۰۱۸-۱۹۹۲ را مورد بررسی قرار داد. بر اساس نتایج حاصل از برآورد ARDL پانل، اصطلاح تصحیح خطا منفی و معنی‌دار بود. ضرایب تصحیح خطا برای همه کشورها به جز هند منفی و معنی‌دار است. بر اساس تجزیه و تحلیل علیت پانل، نتایج علیت یک جانبه از رشد اقتصادی تا صادرات به دست می‌آید. علاوه بر این، علیت ناشی از صادرات به سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی وجود دارد (لاگون، ۲۰۲۰: ۳۵).

خان و همکاران^۲ با استفاده از پانل ARDL عوامل تعیین‌کننده رشد اقتصادی و پایداری محیطی را در انجمن آسیای جنوبی در جهت همکاری منطقه‌ای مورد تجزیه و تحلیل قرار داد. در این مطالعه داده‌های انجمن کشورهای جنوب آسیا برای همکاری‌های منطقه‌ای (SAARC) از سال ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۷ مورد استفاده قرار گرفت. نتایج نشان داد که پایداری محیط زیست به طور قوی و مثبت با عملکرد سبز در سطح و مقیاس ملی، حاوی انرژی تجدیدپذیر، فشار نظارتی، و سیاست‌های سازگار با محیط زیست و استفاده پایدار از منابع طبیعی ارتباط دارد. از سوی دیگر، در مدل آنها، "فشار نظارتی" تأثیر ناچیزی بر رشد اقتصادی دارد (خان و همکاران، ۲۰۲۰: ۱۷۵).

منشا و همکاران^۳ با استفاده از روش PMD Panel ARDL و پانل‌های اقتصادسنجی، ارتباط علی در میان رشد اقتصادی (تولید ناخالص داخلی واقعی)، مصرف انرژی (سوخت فسیلی)، انتشار کربن و قیمت نفت برای ۲۲ کشور آفریقای را مورد مطالعه قرار داد. کشورها به عنوان یک پانل کامل مورد بررسی قرار گرفتند و به زیرپانل‌هایی به شرح صادرات نفت و صادرات غیرنفتی اقتصادهای آفریقا تقسیم شدند. با توجه به تخمین حاصل از مدل‌ها، نتایج تأیید کننده موارد زیر است: الف) وجود یک پیوند علی دوجانبه همراه با مصرف انرژی

1. Logun
2. Khan et al
3. Mensah et al

4. Makun
5. Podobnik et al

نشان‌دهنده سهولت و مناسب بودن هر کشوری برای انجام فعالیت‌های اقتصادی و تجاری است. شاخص مزبور نه تنها منعکس‌کننده فضای فعلی کسب و کار در کشور است، بلکه برای سرمایه‌گذاران خارجی به‌عنوان شاخصی مهم و قابل اعتنا مورد توجه قرار می‌گیرد. همچنین وجود ریسک سیاسی سرمایه‌گذاران را می‌ترساند و مانع سرمایه‌گذاری می‌شود.

۳- روش تحقیق

این تحقیق از جنبه هدف، از نوع تحقیقات کاربردی و در گروه تحقیقات توصیفی-همبستگی قرار می‌گیرد. هدف اصلی مطالعه حاضر بررسی رابطه بین تولید ناخالص داخلی، نرخ رشد سالانه، شاخص درک فساد، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و سهولت انجام کسب و کار است. شاخص سهولت انجام کسب و کار برای کشورهای گروه هشت کشور اسلامی در حال توسعه شامل بنگلادش، مصر، اندونزی، ایران، مالزی، نیجریه، پاکستان و ترکیه است. برای دستیابی به اهداف مطالعه، از روش تأخیر توزیع شده خودگردان (ARDL) استفاده شد. در نهایت، نتایج به دست آمده مطابق با هدف مطالعه مورد بحث است.

در پژوهش حاضر، گروه هشت کشور اسلامی در حال توسعه مورد توجه قرار گرفته‌اند. برای کشورهای فوق، رابطه بین تولید ناخالص داخلی (تولید ناخالص داخلی) نرخ رشد سالانه (GDP)، شاخص درک فساد (CPI)، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) و شاخص سهولت انجام تجارت (DB)، با استفاده از تأخیر توزیع شده خودگردان روش (ARDL) که یک تکنیک یکپارچه سازی است (پسران، شین و اسمیت^۱، ۱۹۹۹: ۶۵۵؛ پسران^۲، ۲۰۰۴: ۴۲۲ و پسران و یاماگاتا^۳، ۲۰۰۸: ۸۵). گروه هشت کشور اسلامی در حال توسعه متشکل از ۸ کشور شامل بنگلادش، مصر، اندونزی، ایران، مالزی، نیجریه، پاکستان و ترکیه است، این یک توافقنامه منطقه‌ای می‌باشد که برای ایجاد روابط اقتصادی قوی در میان کشورهای در حال توسعه جهان اسلام و تقویت آن برنامه ریزی شده است. این کشورها بر بازارهای جهانی و ایجاد مذاکره با کشورهای تولیدکننده تأثیرگذار می‌باشند. در

و مؤلفه‌های اقتصادی رابطه معناداری با رشد و توسعه یافتگی دارند و در طی زمان رابطه بلندمدت تأیید می‌شود (شاطر خبازی، کیان‌پور و همایون‌فر، ۱۴۰۰: ۲۲).

خداپرست و همکاران در مطالعه خود و با استفاده از روش پانل پویا و مدل‌های اثرات ثابت و تصادفی، تأثیر فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی در کشورهای منتخب اسلامی عضو (D8) در بازه زمانی ۲۰۱۵-۲۰۰۴ را بررسی کرده‌اند. آنها دریافته‌اند، مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر رشد اقتصادی، بهبود محیط کسب و کار و مقررات نظارتی دولت است و ارتباط مثبتی بین شاخص سهولت راه‌اندازی کسب و کار و رشد اقتصادی وجود دارد (خداپرست و همکاران، ۱۳۹۷: ۳).

عزیزی، مهربانی بشرآبادی و زارع مهرجردی به بررسی تأثیر آزادسازی تجاری بر رشد زیربخش‌های کشاورزی در ایران پرداختند. این مطالعه با بهره‌گیری از تکنیک داده‌های تابلویی طی سال‌های ۱۳۷۱ تا ۱۳۸۹ انجام شد و در نهایت براساس نتایج رگرسیونی، نسبت واردات بر تولید ناخالص داخلی دارای ضریب مثبت بیشتر تأثیرگذارتری نسبت به نسبت صادرات بر تولید ناخالص داخلی می‌باشد (عزیزی، مهربانی بشرآبادی و زارع مهرجردی، ۱۳۹۴: ۸۸).

رشد اقتصادی به افزایش تولید کل در یک اقتصاد اشاره دارد. سود کل در تولید، با افزایش میانگین بهره‌وری، ارتباط دارد. این امر منجر به افزایش درآمد می‌شود و مصرف‌کنندگان را ترغیب می‌کند تا خرید بیشتری انجام دهند و این به معنی کیفیت و استاندارد بالاتر زندگی می‌باشد. رشد اقتصادی یکی از مهمترین شاخص‌های اقتصاد سالم است. یکی از بزرگترین تأثیرات رشد طولانی مدت یک کشور این است که تأثیر مثبتی بر درآمد ملی و سطح اشتغال دارد که باعث افزایش سطح زندگی می‌شود. بنابراین، این موضوع که با رشد تولید همراه است، منجر به اشتغال بیشتر افراد می‌شود و این امر باعث افزایش ثروت کشور و جمعیت آن می‌گردد. عوامل مؤثر که ممکن است رشد اقتصادی کشورها را تحت تأثیر قرار دهد، شاخص کسب و کار، فساد و ریسک سیاسی هستند که نقش برجسته‌ای در کشورها ایفا می‌کنند. بانک جهانی معتقد است که فساد «تتها مانع بر سر راه توسعه پایدار و مانعی برای از میان برداشتن فقر است. نتایج دیگری که فساد در جوامع به بار می‌آورد. شاخص کسب و کار در واقع

1. Pesaran
2. Pesaran
3. Pesaran & Yamagata

بین متغیرها ضرورت انتخاب آزمون‌های اقتصادسنجی بیشتری همانند آزمون ریشه واحد و آزمون همگرایی را می‌طلبد. در نتیجه، استقلال مقطعی و همگنی با دلتای تعدیل شده در بین سری‌ها، به ترتیب با آزمون CD Pesaran و آزمون Pesaran-Yamagata، مورد بررسی قرار گرفت. علاوه بر این، سطوح یکپارچگی متغیرها با آزمون ریشه واحد پانل با CIPS و ADF Fisher مورد بررسی قرار گرفت. سپس با توجه به احتمال عدم تجانس و وابستگی مقطعی در داده‌های پانل، رابطه بلندمدت بین متغیرهای در نظر گرفته شده، با آزمون همبستگی پانل Kao مورد بررسی قرار گرفت. برآوردگر میانگین گروهی (PMG) برای برآورد ضرایب بلندمدت و کوتاه‌مدت و نیز علیت در بین متغیرها، با استفاده از مدل ARDL مورد استفاده قرار گرفته است.

برآوردگر PMG اجازه می‌دهد ضرایب کوتاه‌مدت، شامل جزء ثابت‌ها، سرعت تعدیل در مقادیر تعادلی بلندمدت و واریانس خطا برحسب کشور ناهمگن باشد، در حالی که ضرایب شیب بلندمدت محدود است تا در همه کشورها یکنواخت باشد. مدل ARDL به دلیل این واقعیت که به طور گسترده‌ای مورد استفاده قرار می‌گیرد، می‌تواند بدون توجه به اینکه آیا این سری I (۱) یا I (۰) است، مورد استفاده قرار گیرد و علاوه بر این می‌تواند برای ایجاد ارزیابی‌های بلندمدت و کوتاه‌مدت به طور همزمان استفاده شود (پسران، شین و اسمیت، ۱۹۹۹: ۴۳۵). در کنار روش ARDL پانل PMG، از آزمون غیر علیت گرنجر نیز برای بررسی دقت نتایج PMG استفاده شد. با در نظر گرفتن مدل (ARDL (p,q)، که به ترتیب، بیانگر p تأخیر در متغیر وابسته و q نشان‌دهنده تأخیر در متغیرهای مستقل است، بنابراین مدل را می‌توان به صورت زیر فرمول‌بندی کرد (پسران، شین و اسمیت، ۱۹۹۹: ۴۳۲؛ لوین، لیم و چو^۱، ۲۰۰۲: ۲۴؛ پسران، ۲۰۰۴: ۶۳۰؛ پسران و یاماگاتا، ۲۰۰۸: ۸۵؛ منشا و همکاران، ۲۰۱۹: ۴۱).

$$y_{it} = \sum_{j=1}^p \lambda_{ij} y_{i,t-j} + \sum_{j=1}^q \delta'_{ij} x_{i,t-j} + \varepsilon_{i,t} \quad (1) \quad \text{رابطه}$$

در اینجا $x_{i,t-j}$ بیانگر بردار $k \times 1$ از متغیرهای

مطالعه حاضر، داده‌های سری زمانی سالانه، که یک دوره ۱۶ ساله از ۲۰۰۵ تا ۲۰۲۰ را شامل می‌شود، مورد استفاده قرار گرفت. داده‌های فوق از شاخص‌های توسعه جهانی (WDI)، کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل متحد (UNCTAD)، کنوانسیون مبارزه با فساد سازمان ملل متحد، گروه بانک جهانی (WBG) و سازمان‌های شفافیت بین‌المللی به دست آمده است.

متغیرهای مورد مطالعه شامل رشد سالانه تولید ناخالص داخلی (تولید ناخالص داخلی) به عنوان متغیر وابسته، و شاخص ادراک فساد (CPI)، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) و شاخص سهولت انجام تجارت (DB) به عنوان متغیرهای مستقل است. خلاصه مجموعه داده‌ها و متغیرهای مورد استفاده در تحلیل به همراه آمار توصیفی آنها در جدول (۱)، نشان داده شده است.

جدول ۱. متغیرهای مورد مطالعه

متغیر	توصیف
GDP _r	رشد سالانه تولید ناخالص داخلی
CPI	شاخص ادراک فساد
FDI	سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
DB	شاخص سهولت انجام کسب و کار

مأخذ: نگارنده

داده‌های متغیرها بر اساس میانگین، حداکثر، حداقل و انحراف استاندارد در جدول (۲)، خلاصه شده و در نظر گرفته شده است.

جدول ۲. آمار توصیفی

آمار	رشد سالانه تولید ناخالص داخلی	شاخص ادراک فساد	سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	شاخص سهولت انجام کسب و کار
میانگین	۵/۱	۳۲	۶۹۰۰	۷۳
حداکثر	۱۱/۲	۵۴	۲۴۰۰۰	۸۹/۵
حداقل	-۷	۱۶	۴۶۱	۳۵
انحراف معیار	۲/۷	۹/۵	۵۶۷۰	۱۲

مأخذ: نگارنده

روش‌های تحلیلی

برای دستیابی به هدف این تحقیق، چارچوب و روش تحقیق به شرح زیر پیشنهاد می‌شود. وابستگی مقطعی و یکنواختی

سرعت اصلاح بر اساس نسبت معکوس مقادیر مطلق عبارتهای تصحیح خطا (ECT) محاسبه می شود. کلیه محاسبات تحقیق حاضر با استفاده از نرم افزار STATA انجام شده است.

۴- یافته ها

نتایج آزمون همگنی در جدول ۳ قابل مشاهده است، بر اساس مقادیر احتمال در جدول (۳)، می تواند تأیید شود که همه متغیرها از نظر آماری در سطح ۱ درصد، معنی دار هستند، و در نتیجه فرضیه صفر استقلال مقطعی رد شد. در نتیجه، وابستگی مقطعی کافی در بین متغیرها در همه کشورها در پنل های مختلف وجود دارد.

جدول ۳. نتایج تجزیه و تحلیل استقلال مقطعی

P- value	CD- test value	متغیرها
۰/۰۰۰	۳/۱	GDP _{it}
۰/۰۰۰	۷/۱	lnCPI
۰/۰۰۰	۴	lnFDI
۰/۰۰۰	۱۵	DB

مأخذ: نگارنده

جدول (۴)، نتایج آزمایش همگنی را نشان می دهد. با توجه به نتایجی که در جدول (۴)، نشان داده شده است، فرضیه صفر از همگن بودن ضرایب شیب از نظر آماری در سطح معنی داری ۰/۰۵ درصد رد شده است. بر این اساس، برای همه متغیرهای مورد مطالعه، ناهمگونی در گروه های مختلف کشور وجود دارد، بنابراین روش های پانل ناهمگن که در آن پارامترها در سطح مقطع خاص درون پانل ها متفاوت است، باید اجرا شود.

جدول ۴. نتایج حاصل از آزمون ناهمگونی Pesaran-

Yamagata

Statistic		P-value
Delta	۳/۱***	۰/۰۰۰
Adjusted Delta	۴/۲***	۰/۰۰۰
H ₀ : ضریب شیب همگن است		
*** نشان دهنده معناداری آماری در سطح ۵٪ است.		

مأخذ: نگارنده

جدول (۵)، نتایج هم خطی بودن نتایج را بر اساس تلورانس و VIF نشان می دهد. نتایج در نظر گرفته شده در جدول (۵)، نشان می دهد که در بین متغیرهای توضیحی،

مستقل است، y_{it} نشان دهنده ی متغیر وابسته، δ'_{ij} اشاره به بردار $1 \times k$ شامل ضرایب متغیرهای مستقل می باشد. λ_{ij} بیانگر بردار اعداد ثابت است، $\varepsilon_{i,t}$ نشان دهنده جزء خطا، $i = 1, 2, \dots, N$ بیان کننده تعداد کشورهای معین بوده و $t = 1, 2, \dots, T$ نشان دهنده دوره ها بر حسب سال است.

معادله (۱) در قالب مدل تصحیح خطا تعادلی به صورت معادله (۲) زیر قابل بیان است:

(۲)

$$\Delta y_{i,t} = \phi_i y_{i,t} + \alpha'_{ij} x_{i,t} + \sum_{j=0}^{p-1} \lambda_{ij}^* \Delta y_{i,t-j} + \sum_{j=1}^q \delta_{ij}^* x_{i,t-j} + \varepsilon_{i,t}$$

در معادله فوق داریم:

$$\phi_i = -1 + \sum_{j=1}^p \lambda_{ij}^* ; \alpha_i = \sum_{j=0}^n \delta_{ij} ; \lambda_{ij}^* = \sum_{k=j+1}^p \lambda_{ik} , j = 1, 2, \dots, p-1 \text{ و } \delta_{ij}^* = \sum_{k=j+1}^q \delta_{ik}$$

با تنظیم مجدد، معادله (۲) را می توان به شرح زیر خلاصه کرد:

(۳)

$$\Delta y_{i,t} = \phi_i (y_{i,t-1} - \theta'_{ij} x_{i,t}) + \sum_{j=0}^{p-1} \lambda_{ij} \Delta y_{i,t-j} + \sum_{j=0}^q \delta_{ij}^* x_{i,t-j} + \varepsilon_{i,t}$$

θ_i به عنوان رابطه بلند مدت در میان متغیر وابسته $y_{i,t}$ و متغیرهای مستقل $x_{i,t}$ توصیف شده است، در حالی که، δ_{ij}^* پارامترهای کوتاه مدت هستند. پارامترهای کوتاه مدت، توضیحات را در کوتاه مدت از متغیرهای توضیحی به متغیرهای وابسته نشان می دهند. از سوی دیگر، δ_{ij} دوران بلند مدت هستند که به علّیت های بلندمدت در میان متغیرهای وابسته و متغیرهای توضیحی مربوطه آنها اشاره می کنند. شرایط اصلاح خطا عبارتند از ϕ_i ، که انتظار می رود که منفی و قابل توجهی باشد تا شواهدی از رابطه بلندمدت بین متغیرها را نشان دهند.

داخلی (GDP)، نرخ رشد سالانه (GDPr) به عنوان متغیر وابسته نشان می‌دهد که همه متغیرها با توجه به مقادیر احتمال برای پانل‌های مختلف همگرا هستند، زیرا فرضیه صفر عدم همگرایی در سطح ۱ درصد معناداری رد می‌شود. در نتیجه، مقادیر p قوی، شواهد محکمی از همگرایی بین متغیرهای مورد بررسی را ارائه می‌دهد. بنابراین، متغیرهای مورد بررسی دارای رابطه بلندمدت هستند.

جدول ۷. نتایج آزمون همبستگی پانل Kao

آماره	t- value	p- value
Modified Dickey- Fuller	***-۲/۱	۰/۰۰
Dickey- Fuller	***-۲/۹	۰/۰۰
Augmented Dickey- Fuller	***-۲/۸۵	۰/۰۰
H0: عدم همگرایی		
*** نشان دهنده معناداری آماری به ترتیب در سطح ۱ درصد است.		

مأخذ: نگارنده

جدول (۸)، نتایج برآورد PMG مدل ARDL تابلویی برای کشورهای مورد بررسی گروه هشت کشور اسلامی در حال توسعه را نشان می‌دهد. نتایج نشان دهنده تأثیر منفی و قابل توجه شاخص ادراک فساد (CIP) بر نرخ رشد سالانه تولید ناخالص داخلی (GDPr) کشورهای مورد بررسی می‌باشد. ضریب CIP نشان می‌دهد که در بلندمدت افزایش ۱ درصدی در CIP، باعث کاهش ۳/۱ درصدی (GDPr) کشورهای فوق می‌شود. از سوی دیگر، دو متغیر FDI و DB تأثیر مثبت قابل توجهی بر (GDPr) کشورهای مورد بررسی دارند. ضریب سرمایه گذاری مستقیم خارجی (FDI) و شاخص سهولت انجام کسب و کار (DB)، نشان می‌دهد که در بلندمدت افزایش ۱ درصدی در هر متغیر، باعث افزایش (GDPr)، کشورهای ذکر شده قبلی به ترتیب به میزان ۰/۵۹ و ۰/۰۲۹ می‌شود.

علاوه بر این، نتایج جدول (۸)، نشان دهنده رابطه کوتاه‌مدت بین متغیر وابسته (GDPr) و متغیرهای مستقل (CPI)، FDI، DB است. بر اساس این نتایج، ضریب مدل تصحیح خطا (ECM)، منفی و از نظر آماری معنی‌دار است. این همگرایی مؤثر در بین همه متغیرهای مورد مطالعه را تأیید می‌کند. ضریب عبارت خطا برابر با ۰/۶۱- است، و پیشنهاد

وابستگی خطی وجود ندارد، زیرا مقادیر تحمل (تولرانس) کمتر از ۰/۲ نمی‌باشد و مقادیر VIF به مراتب کمتر از ۵ است. در نتیجه، متغیرهایی که در جدول (۵)، ذکر شده است، مستقل از یکدیگر هستند و بنابراین می‌توانند به عنوان متغیرهای مستقل در نظر گرفته شوند که انتظار می‌رود بر نرخ رشد اقتصادی تأثیر داشته باشند.

جدول ۵. نتایج آزمون وابستگی خطی

آماره‌های هم خطی		
VIF	Tolerance	
۱/۹	۰/۵	lnCPI
۱/۷	۰/۵۹	lnFDI
۱/۴	۰/۸۱	DB

مأخذ: نگارنده

نتایج آزمون ریشه واحد سری‌های زمانی در جدول (۶)، آمده است. با توجه به هر دو آزمون، نتایج نشان می‌دهد که فرضیه صفر عدم وجود مانایی برای متغیرهای lnCPI، GDPr و lnFDI در سطح برای همه پانل‌ها و برای کلیه کشورهای مورد بررسی، رد می‌شود، این شواهد محکمی را نشان می‌دهد که در سطوح متغیرهای فوق هیچ ریشه واحدی ندارند. با این حال، فرضیه صفر عدم ثابت ماندن متغیر lnDB در سطوح برای همه پانل‌ها و برای کلیه کشورهای مورد بررسی را نمی‌توان رد کرد، اما هنگامی که متغیر فوق در اولین تفاضل آنها قرار دارد، رد می‌شود. بنابراین، سری متغیر lnDB دارای ریشه واحد در سطح مربوطه است اما در اولین تفاضل مانا است.

جدول ۶. نتایج آزمون ریشه واحد

Order	ADF-Fisher	CIPS	ADF-Fisher	CIPS	متغیرها
	تفاضل ۱		سطح		
I(0)	**۱۱/۹	**۶/۱	۰/۹۹	**۲/۳	GDPr
I(0)	**۹/۱	**۵/۲	**۳/۹	**۲/۹	lnCPI
I(0)	**۱۵/۲	**۷/۹	**۴/۹۹	**۴/۱	lnFDI
I(1)	**۳/۱	**۷/۱	۱/۲	۲/۶	lnDB
*** بیانگر معنی‌داری در سطح ۵ درصد					

مأخذ: نگارنده

نتایج آزمون همبستگی پانل Kao، که در جدول (۷)، گزارش شده است. نتایج با رشد اقتصادی (تولید ناخالص

بر این، رابطه علیت یک طرفه بین GDP:DB و CPI و FDI یافت شد.

جدول ۹. نتایج تجزیه و تحلیل علیت گرنجر

جهت علیت	متغیرهای مستقل				متغیرها ی وابسته
	lnDB	lnFDI	lnCPI	GDP r	
GDP → FDI; GDP → DB	۱/۹***	۱/۳***	۰/۱۸**	---	GDP r
CPI → GDP; CPI → DB	۱/۹۹***	۱/۷	---	۱/۹	lnCPI
FDI → GDP; DB → GDP DB	۱/۱**	---	۱/۲	۶/۹**	lnFDI
DB → CPI; DB → FDI	---	۱/۹۹**	۲/۵**	۲/۵**	lnDB

*** و ** به ترتیب معناداری آماری را در سطح ۱ و ۵ درصد نشان می‌دهد.

مأخذ: نگارنده

۵- بحث و نتیجه‌گیری

در مطالعه حاضر، ارتباط علی بین نرخ رشد سالانه تولید ناخالص داخلی، شاخص درک فساد، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و شاخص سهولت انجام کسب و کار برای کشورهای مورد بررسی گروه هشت کشور اسلامی در حال توسعه در دوره زمانی ۲۰۲۰-۲۰۰۵ بررسی شده است. کشورهای مورد استفاده در این مطالعه به عنوان یک گروه تابلویی کل مورد بررسی قرار گرفت. در این قسمت با توجه به نتایج ارائه شده، به بررسی آزمون فرضیه‌ها پرداخته شده است. مطالعه حاضر سعی داشته است تا فرضیه‌های زیر را مورد آزمون قرار دهد:

- رشد اقتصادی ارتباط معنی‌دار و مستقیم با محیط کسب و کار دارد.

- پیش‌بینی روند اثرات آسانی محیط کسب و کار بر رشد و توسعه اقتصادی در آینده مؤثرتر پیش خواهد رفت. در خصوص فرضیه اول که اشاره دارد، رشد اقتصادی ارتباط معنی‌دار و مستقیمی با محیط کسب و کار دارد، نتایج برآورد مدل حاکی از معنادار شدن بهبود کسب و کار در سطح اطمینان ۰/۹۹ درصد با ضریب منفی است. سهولت ورود فعالان اقتصادی به فضای کسب و کار موجب گسترش بخش رسمی اقتصاد شده و عملکرد اقتصادی را بهبود می‌بخشد.

می‌کند که حدود ۶۱ درصد از ناسازگاری‌ها در سال اول اصلاح می‌شود. ضرایب تصحیح خطا به دست آمده توسط هر کشور منفی و از نظر آماری در سطح ۵ درصد معنی‌دار می‌باشد. وقتی ضرایب تصحیح خطا در هر کشور مورد بررسی قرار می‌گیرد، مشخص می‌شود که ترکیه در بلندمدت سریع‌ترین حالت تعادل را دارد، در حالی که پاکستان در بلندمدت کندترین تعادل را دارا می‌باشد.

جدول ۸. نتایج برآورد ARDL تابلویی

متغیرهای وابسته	بلندمدت	کوتاه‌مدت
ضریب		
lnCPI	-۳/۱**	---
lnFDI	۰/۵۹**	---
lnDB	۰/۰۲۹**	---
ECM	---	-۰/۶۱**
ΔΔ lnCPI	---	-۰/۸۹
ΔΔ lnFDI	---	۱/۵۹
ΔΔ lnDB	---	-۰/۰۳۱
Constant	---	-۴/۹
ضریب تصحیح خطا برای هر کشور		
Egypt		-۰/۲۹**
Bangladesh		-۰/۰۹۱**
Indonesia		-۰/۸۹**
Iran		-۰/۹۲۱**
Malaysia		-۰/۷۹۵**
Nigeria		-۰/۳۱**
Pakistan		-۰/۰۳۱**
Turkey		-۰/۹۹**

*** و ** به ترتیب معناداری آماری را در سطح ۱ و ۵ درصد نشان می‌دهد.

مأخذ: نگارنده

نتایج آزمون علیت دومی تروسکو و هورلین (۲۰۱۲) در جدول (۹)، آمده است. نتایج نشان دهنده علیت دو طرفه بین GDP:DB و GDP:FDI و GDP:DB و CPI:DB است. علاوه

بر اساس برآورد ARDL پانلی، ضریب مدل تصحیح خطا (ECM) برای همه کشورهای مورد بررسی منفی و از نظر آماری معنی‌دار است.

ضریب تصحیح خطا، نشان می‌دهد که بیشترین انحراف تعادل بلندمدت در سال اول اصلاح می‌شود. نتایج تجزیه و تحلیل علیت پانل تأیید می‌کند، علیت دو طرفه بین GDP و FDI؛ GDP و DB؛ CPI و DB وجود دارد. علاوه بر این، رابطه علیت یک طرفه بین CPI و GDP؛ DB و FDI یافت شد.

یافته‌های عملی حاصل از پژوهش حاضر اطلاعات بیشتری را به منظور شناخت رابطه بین متغیرهای مورد بررسی ارائه می‌دهد و برای سیاست‌گذاران برای تعیین سیاست‌ها بر اساس متغیرهای مورد بررسی مفید خواهد بود.

۶- پیشنهادات پژوهشی

– پیشنهادات سیاسی

- از مهم‌ترین ابزارهای جلوگیری از فساد، حرکت در جهت کوچک‌سازی واقعی دولت و افزایش کارآمدی آن از طریق سپردن فعالیت‌ها به بخش خصوصی و استفاده از فناوری‌های نوین مدیریتی، یکی از محرک‌های اصلی سلامت‌آفرینی است.
- کشورهای عضو دی‌۸ با اعمال اصلاحات در سازمان‌های دولتی خود از جمله اصلاح و بهبود تشکیلات سازمان‌ها، بهبود نظام بودجه‌ریزی، مدیریت مالی اثربخش، نظام مالیاتی کارآمد، تشکیل دولت الکترونیک و اقداماتی از این قبیل می‌تواند به کاهش فساد کمک شایانی کنند.
- در رابطه با شاخص فساد، پیشنهاد می‌گردد، سیاست‌های مالی دولت باید با سیاست‌های کنترل فساد هماهنگ باشد، همچنین می‌توان نقدینگی (وام) را در اختیار طرح‌هایی قرار داد که توجیه اقتصادی بالاتری دارند، و از سوی دیگر می‌توان اختصاص وام به فعالیت‌های مولد و مؤثر را تحت نظارت دقیق قرار داد تا به فعالیت‌های سفته‌بازی و افزایش تورم منجر نشود.
- با توجه به رابطه شاخص‌های کسب و کار می‌تواند باعث رشد اقتصادی در این تحقیق پیشنهاد می‌گردد برنامه‌ریزی پایدار و منسجمی به منظور بهبود بسترهای کسب و کار با پیاده‌سازی و ساده‌سازی راه‌اندازی کسب و کار، کارآمدسازی

افزایش ورود فعالان به عرصه اقتصاد موجب افزایش سطح سرمایه‌گذاری، بازدهی سرمایه و تولید شده، هزینه‌های تولید و قیمت محصولات داخلی را کاهش داده و موجبات رشد اقتصادی را فراهم می‌آورد. بنابراین نتیجه می‌گیریم که محیط کسب و کار تأثیر مستقیم و مثبتی با رشد اقتصادی دارد، بنابراین فرضیه اول پذیرش و قابل تأیید می‌باشد.

در رابطه با فرضیه دوم پژوهش، پیش‌بینی روند آسانی محیط کسب و کار در رشد اقتصادی کشورهای D8، تأثیر دارد. همان‌طور که نتایج نشان داد، عدد منفی (۰/۱۹۰۱-)، رتبه کلی محیط کسب و کار (DB)، نشانگر رابطه معکوس بین متغیر مستقل رتبه کلی محیط کسب و کار و متغیر وابسته رشد اقتصادی است، در واقع زمانی موانع کسب و کار و بروکراسی اداری برای کارآفرینان و سرمایه‌گذاران اقتصادی کاهش یابد، عرصه فعالیت‌های اقتصادی برای آنها فراهم می‌گردد و این فرایند در نهایت به رشد اقتصادی منجر می‌گردد. بنابراین دولت‌ها در کشورهای D8 با فراهم کردن بستر مناسب برای محیط کسب و کار موجب ترغیب کارآفرینان و سرمایه‌گذاران اقتصادی در عرصه‌های فعالیت‌های اقتصادی می‌کند، که این فرایند به نوبه خود در روحیه نوآوری، ریسک‌پذیری و بهره‌گیری از روش‌های نوین، و در نهایت ارتقای رشد اقتصادی کمک می‌کند.

بر اساس نتایج به دست آمده، ناهمگنی و همبستگی مقطعی با استفاده از آزمون همگنی پسران-یاماگاتا و آزمون‌های CD پسران تشخیص داده شد.

در مرحله دوم تجزیه و تحلیل، آزمون‌های ریشه واحد CIPS پیشنهاد شده توسط پسران (۲۰۰۷) و ADF Fisher Chi-square جهت بررسی وضعیت مانایی متغیرها و سطوح همگرایی انجام شد. سپس، آزمون همگرایی پانل Kao نشان می‌دهد که متغیرهای در نظر گرفته شده با هم همگرا بوده و رابطه بلندمدتی دارند.

در نهایت، برآوردگر میانگین گروهی (PMG) برآورد شده توسط پسران، شین و اسمیت (۱۹۹۹)، برای برآورد ضرایب بلندمدت و کوتاه‌مدت علاوه بر علیت در بین متغیرها، با استفاده از مدل ARDL استفاده شد.

قالب یک الگوی بومی برای هر کشور، موارد سودمندی را ارائه نماید.

- پیشنهاد می‌گردد، پژوهشگران اثر هر یک از متغیرهای فساد و ریسک سیاسی را به طور جداگانه بر میزان رشد اقتصادی و توسعه اقتصادی بررسی کنند.
- پیشنهاد می‌گردد، پژوهشگران به بررسی مقایسه تطبیقی اثر هر یک از شاخص‌های کسب و کار در رشد و توسعه اقتصادی در کشورهای دی ۸ پردازند، نتایج می‌تواند، رتبه‌بندی هر یک از کشورها را در راستای توسعه اقتصادی با تأکید بر کسب و کار و فساد و ریسک سیاسی ارائه دهد.

مراحل گمرکی و اسناد تجاری و اصلاح قانون ورشکستگی کشورهای دی ۸ صورت گیرد.

- کاهش و تعدیل قوانین مزاحم (اصلاح نظام بیمه‌ای، مالیاتی و بخش نظام مالی و...) که مستقیماً به فضای کسب و کار و روابط اقتصادی کشورهای دی ۸ تأثیر می‌گذارد.

- پیشنهاداتی برای پژوهش‌های آتی

- پیشنهاد می‌گردد، با استفاده از روش کیفی، و با استفاده از مصاحبه متخصصین در قالب تئوری زمینه‌ای، به بررسی مجموعه عوامل مؤثر در بهبود محیط کسب و کار در کشورهای دی ۸ پرداخته شود، در این راستا، نتایج می‌تواند در

منابع

- آصفی، ندا؛ کریمی تکانلو، زهرا؛ حقیقت، جعفر؛ برقی اسکوئی، محمد مهدی (۱۴۰۱). "اثرگذاری سیاست پولی از طریق کانال قیمت دارایی بر توسعه مالی". *فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی*، دوره ۱۲، شماره ۴۶، ۳۵-۴۶.
- بهشتی، مونا؛ معمارنژاد، عباس؛ ترابی، تقی و حسینی، سید شمس‌الدین (۱۴۰۰). "بررسی رابطه علیت پویا میان آزادسازی تجارت، توسعه مالی و رشد اقتصادی در منتخبی از کشورهای جهان (با رویکرد نوین بر شاخص توسعه مالی)". *فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی*، دوره ۱۱، شماره ۴۴، ۶۲-۳۷.
- پورعلی، منیره؛ رجائی، یداله و دالمن پور، محمد (۱۳۹۹). "اثرات متغیرهای کلان اقتصادی و نهادی بر رشد اقتصادی کشورهای منتخب در حال توسعه". *اقتصاد کاربردی*، دوره ۱۰، شماره ۳۳، ۹۶-۷۹.
- خداپرست مشهدی، مهدی؛ سراداری ترشیزی، احمد؛ حاجیان، علیرضا و دهقانی، حمیدرضا (۱۳۹۷). "تأثیر فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی در کشورهای منتخب اسلامی عضو D8". *اولین کنفرانس علمی پژوهشی دستاوردهای نوین در مطالعات علوم مدیریت، حسابداری و اقتصاد ایران*. شاطرخبازی، مریم؛ کیان‌پور، سعید و همایون‌فر، علیرضا (۱۴۰۰). "رابطه فساد اخلاقی و محیط کسب و کار با رشد و توسعه اقتصادی". *اخلاق در علوم و فناوری*، دوره ۱۶، شماره ۴، ۱۱۸-۱۱.
- عزیزی، آسیه، مهربانی بشرآبادی، حسین، زارع مهرجردی، محمدرضا، (۱۳۹۴). "بررسی تأثیر آزادسازی تجاری بر رشد زیربخش‌های کشاورزی". *فصلنامه مطالعات اقتصادی کاربردی ایران*، دوره ۴، شماره ۱۳، ۸۵-۱۰۵.
- قاسمی، محمد (۱۳۹۳). "بررسی تأثیر فاکتورهای نهادی بر رشد اقتصادی در منتخبی از کشورهای در حال توسعه". *پایان نامه کارشناسی ارشد گروه اقتصاد، تبریز*.

- Appiah, M., Li, F. & Korankye, B. (2019). "Foreign Investment & Growth in Emerging Economies: Panel ARDL Analysis". *Journal of Economics, Business, Accountancy Ventura*, 22(2), 15-28.
- Aswata, M. B., Nyanzi, J. B. & Bbale, J. M. (2018). "Debt, Corruption and Investment in East Africa: A Panel ARDL Analysis". *Modern Economy*, 9(12), 2012-2038.
- Azizi, A., Mehrabi Beshrabadi, H. & Zare

- Mehrjardi, M. R. (2014). "Investigating the Effect of Trade Liberalization on the Growth of Agricultural Sub-Sectors". *Quarterly Journal of Applied Economic Studies of Iran*, 4(13), 85-105.
- Chen, Q. & Xu, X. (2022). "Stabilizing Economic Growth: Growth Target and Government Expenditure Since World War II". *China Economic Quarterly International*, 2(2), 98-110
- Duarte, L., Kedong, Y. & Xuemei, L. (2017).

- “The Relationship Between FDI, Economic Growth and Financial Development in Cabo Verde”. *International Journal of Economics and Finance*, 9(5), 132-142.
- Estevão, J., Lopes, J. D., Penela, D. & Soares, J. M. (2020). “The Doing Business Ranking and the GDP”. *A Qualitative Study. Journal of Business Research*, 115, 435-442.
- Gechert, S. & Heimberger, P. h. (2022). “Do Corporate Tax Cuts Boost Economic Growth?”. *European Economic Review*, 147, 104157. 45 p.
- Ghasemi, M. (2014). “Investigating the Effect of Institutional Factors on Economic Growth in a Selection of Developing Countries”. Master's Thesis, Department of Economics, Tabriz. 135p.
- Iloie, R. E. (2015). “Connections between FDI, Corruption Index and Country Risk Assessments in Central and Eastern Europe”. *Procedia Economics and Finance*, 32(1), 626-633.
- Khan, S. A. R., Yu, Z., Sharif, A. & Golpîra, H. (2020). “Determinants of Economic Growth and Environmental Sustainability in South Asian Association for Regional Cooperation: Evidence from Panel ARDL”. *Environmental Science and Pollution Research*. 185p.
- Khodaparast Mashhadhi, M., Saradari Tarshizi, A., Hajian, A. & Deghani, H. R. (2017). “Effect of Business Climate on Economic Growth in Selected Islamic Countries, Member of D8. The First Scientific Research Conference on New Achievements in Management, Accounting and Economics Studies in Iran. 18 p.
- Krifa-Schneider, H., Iuliana Matei, I. & Sattar, A. (2022). “FDI, Corruption and Financial Development Around the world: A panel Non-Linear Approach”. *Economic Modelling*, 110, 105809. 104p.
- Levin, A., Lin, C.-F. & Chu, C.-S.J. (2002). Unit Root Tests In Panel Data: Asymptotic and Finite-Sample Properties”. *Journal of Econometrics*, 108(1), 1-24.
- Logun, A. (2020). Foreign Direct Investments, “Exports and Economic Growth: Panel ARDL and Causality Analysis for E7 Countries”. *Journal of Academic Research in Economics*, 12(1), 11-36.
- Makun, K. K. (2018). “Imports, Remittances, Direct Foreign Investment and Economic Growth in Republic of the Fiji Islands: An Empirical Analysis Using ARDL Approach”. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 39(3), 439-447.
- Malika, A. & JintaeFroese, F. (2022), “Corruption as a Perverse Innovation: The Dark Side of Digitalization and Corruption in International Business”. *Journal of Business Research*, 145, 682-693.
- Matallah, Sh. (2022). “Rampant Corruption: The Dilemma Facing Economic Diversification in Oil-Abundant MENA Countries”. *Resources Policy*, 75, 102541. 145 p.
- Mensah, I. A., Sun, M., Gao, C., Omari-Sasu, A.Y., Zhu, D., Ampimah, B.C. & Quarcoo, A. (2019). “Analysis on the Nexus of Economic Growth, Fossil Fuel Energy Consumption, CO2 Emissions and Oil Price in Africa Based on a PMG Panel ARDL Approach”. *Journal of Cleaner Production*, 228, 161-174.
- Pesaran, H. (2004). “General Diagnostic Tests for Cross-Sectional Dependence In Panels. University of Cambridge”. *Cambridge Working Papers in Economics*, 435.
- Pesaran, M. H. & Yamagata, T. (2008). “Testing Slope Homogeneity in Large Panels”. *Journal of Econometrics*, 142(1), 50-93.
- Pesaran, M. H., Shin, Y. & Smith, R. P. (1999). “Pooled Mean Group Estimation of Dynamic Heterogeneous Panels”. *Journal of the American Statistical Association*, 94(446), 621-634.
- Podobnik, B., Shao, J., Njavro, D., Ivanov, P.C. & Stanley, H. E. (2008). “Influence of Corruption on Economic Growth Rate and

- Foreign Investment". *The European Physical Journal B*, 63(4), 547-550.
- Pourali, M., Rajaei, Y. & Dalmanpour, M. (2019). "Effects of Macroeconomic and Institutional Variables on the Economic Growth of Selected Developing Countries". *Applied Economics*, 10(33), 79-96.
- RehmanKhan, S. A, Ponce, P, Yu, Zh. & Ponce, K. (2022). "Investigating Economic Growth and Natural Resource Dependence: An Asymmetric Approach in Developed and Developing Economies". *Resources Policy*, 77, 102672. 132p.
- Salar Khan, M. (2022). "Absorptive Capacities and Economic Growth in Low-and Middle-Income Economies". *Structural Change and Economic Dynamics*, 62, 156-188.
- Shatrakhbazi, M., Kianpour, S. & Hodayatfar, A. (2022). "The Relationship between Moral Corruption and Business Environment with Economic Growth and Development". *Ethics in Science and Technology*, 16(4), 11-118.
- Tabash, M., Mesagan, E. P. & Farooq, U. (2022). "Dynamic linkage Between Natural Resources, Economic Complexity, and Economic Growth: Empirical Evidence from Africa". *Resources Policy*, 78, 102865. 68p.
- Zeeshan, M., Han, J., Rehman. A., Ullah, I., Hussain, A. & Alam Afridie, F. (2022). "Exploring Symmetric and Asymmetric Nexus between Corruption, Political Instability, Natural Resources and Economic Growth in the Context of Pakistan". *Resources Policy*, 78, 102785. 124p.

COPYRIGHTS

© 2023 by the authors. Licensee PNU, Tehran, Iran. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY4.0) (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی